

ANONIMNO PESNIŠTVO IZ NARODNOOSVOBODILNE BORBE
V SELŠKI IN POLJANSKI DOLINI

Novo leto 1941

Novo leto nastopilo,
staro se v preteklost zlilo.
Je večni krogotok in čas,
ki dviga, tare, nosi nas.

....

Na zemlji vojna se vrši,
razbija, križem se mori;
tako da zgleda, se razume,
da človeštvo vse nori.

Nismo mi še vojujoči,
smo nevtralni, mirujoči;
vendar sega že do nas
ves sedanji nori čas.

....

Raste, dviga se draginja,
kopni denar, iz žepov zginja.
Dviga se visoko kruh,
ga ne doseže, kdor je suh.

....

Se siromakom glad obeta;
pravica do življenja sveta,
prišla je ob vso veljavo,
mori se, ruši kot za stavo.

Prihaja žalost in boleost,
razkrajja zdrava se zavest,
da smo tudi mi ljudje,
da naš razum je in srce.

Kaj prihodnost nam prinese,
nam še skrivajo zavese.
Boljši ali slabši red?
Danes je nejasen sled.

Dolgo, dolgo uničevanje
ter veliko razdejanje;
trpljenje narodov, ljudi,
to današnje je dejanje.

Tirani svetu vladajo,
brez srca in brez vesti;
s trpljenjem nas napajajo
nesrečne »male« nas ljudi.

Mi malike le častimo,
se klanjamo, v nebo slavimo;
če smo bedni, če smo lačni,
pa se z njimi oslepimo.

Valentin Poljanšek-Krištof

29. 6. 1944

Sonce sije prav ljubo,
mi travico sušimo;
čvrsto, pridno, brez oddiha
vsi delati hitimo.

Čuje strojnic se regljanje,
strelav se grmenje;
vojna zlobno je dejanje,
kje je ura odrešenja?

1944
29. 6.
1944
29. 6.

Vreme zremo mi nestalno,
nestalno je življenje;
kakor vreme se vrsti
delo, skrb, trpljenje.

Valentin Poljanšek-Krištof

Zakaj zdaj spet ... ?

Zakaj nocoj mi spet
obujaš davne že spomine,
ki iz prejšnjih lepih let
spominjam se jih kot davnine.

Mar res je to, da nepozabna
ljubezen prva je ljudi
in ob prvi priliki, pobúdi,
znova, ponovno zagori.

In ko nocoj sem zopet te
zagledal med sijajem,
ljubezni črv spet srce
prisilil je k vzdihljajem.

In ko pri plesu se vrtim
s teboj ob zvokih godbe,
ne vem, kako da ves drhtim,
morda ob srca svojga sodbe.

Ko pa zazre v oči se tvoje
sinjemodro moj pogled,
prodreti skuša v globine,
ki pa se mi v nedogled.

Morda bi videl v njih še plamen,
ki se razplamenet bi dal,
da kot spomladi iz korenine,
nov cvet ljubezni bi pognal.

Videl lahko bi tudi mrzel kamen,
ki se ogreti ne bi dal,
čeprav moj vroči srčni plamen,
z vso toploto bi ga plal.

Odgovor iščem v teh očeh,
ki sredi rožnatoga so obraza,
obkroženi od venca zlatih
las, čudovitega izraza.

Potapljaajoč se v te oči
nemo vprašujoče,
ne najdem pravih besedi,
a srce joče, joče.

Kako bi rad ti jaz pretil
misli srca v besede,
v oblike lepe jih povil
in zložil v lepe rede.

Nato ti šepetal v uho
izlive bi pojoče duše,
medtem ti zrl bi v oko
odsev srca in duše.

V teh stihih rad bi ti povedal,
da ljubezen nekdam že zatrta
je vzrasla zopet iz srca
kot bujna roža vrta.

In zdaj še z večjo silo,
kot kdaj prej, razbohčila
v ljubezni nove bujno rožo,
jaz pa dodajam ji — krepila.

Oh, ko bi mogel rožo to zasjati
tudi tebi v srce
in če hotela bi spet cvesti,
oboževal bi zopet te.

Morda še plodno tvoje je srce,
da ljubezen v njega presadim,
o tem gotov sedaj še nisem,
ko ti v oko strmim.

To bil bi jaz ti rad povedal,
a prišel nisem do besede prave,
ki ti med plesom na srce bi jo dal,
da bilo spet bi, kar bilo je.

Medtem akordi so poslednji,
lahnega valčka potihnila,
še en pogled v tvoje oči
in spet sem sam — med mnogimi.

Zazrem tedaj se v nebo,
kjer zvezde svetle si migljajo
in druga drugi na uho
o ljubezni šepetajo.

Obrnem sanjajoč se proč,
obraz pa tvoj mi pred očmi ostane,
nato odidem v jasno noč,
kjer si hladim pekoče rane.

Poraja v meni se tedaj obup,
čemu držim, kar mora ven, v sebi,
za srce moje sladki strup
zdaj mora ven in k tebi.

Povedat tega ti ne morem zdaj več sam,
zato v verze ti prelivam
izlive srca in njegovih ran,
nato pa tebi jih poklanjam.

Polde Kavčič-Svarun

Partizan Živko

Po polju, livadi so rože cvetele,
pozabljen ne bode do smrti mi dan,
ko stopil v gore med borce vesele,
ko bil sem med njimi junak partizan.

Alpe, vrhovi, temni gozdovi,
tu danes smo borci pravice sveta,
čeprav se vrstijo tu naši grobovi,
up nam svobode v srcih igra.

Rablje, krvrnike, fašistične pse,
vse naj odžene s te zemlje vihar,
prepad naj jih zemlje za večno požre,
Slovenec pravičen naj bo gospodar.

To moje je mnenje še danes jekleno,
misel še vedno v srcu budim,
z voljo podajam naprej se iskreno,
zavedam se dobro, zakaj se borim.

In takrat, ko svoboda bo zasijala,
ko združil slovanski se srečen bo rod,
takrat pa iz suženjstva zemlja bo vstala,
od radosti jokalo se ljudstvo povsod.

Zvonovi bučeči iz lin nam donijo,
pojejo pesem veselo, glasno,
pred armado fašisti tresoč se drhtijo,
veselja, življenja več zanje ne bo.

Avioni v zraku zdaj dnevno brnijo,
trdnjava se ruši fašista, brlog,
zavezniki naši z bliskom hitijo,
raduje trpeče se ljudstvo naokrog.

Naj žarki svobode razgrinjajo svet,
Tito naj vodja bo naš domovin',
ne pustimo sovragu te zemlje nam vzet',
v borbi le vztrajaj, Slovenec ti sin.

Železna so vrata pred nami, okovi,
ovir ne poznamo danes več, mej,
naša armada s tanki, topovi,
prodira in ruši se fašizem naprej.

Iskali svobodo, ki bliža se zdaj,
puško na ramo pa stopajmo v boj,
se bliža cvetoče pomladi nam raj,
za slovanski borimo se danes obstoj.

Veselje, zavednost naj v srcu ti klije,
misli so moje iz dneva v dan,
ura fašistom zadnja že bije,
s pogumom v borbo naprej partizan.

Ko sonce svobode sijalo bo, sreče,
ne bodeš Slovenec nikol več tlačan,
po rekah, potokih kri borcev zdaj teče,
že zginja z zemlje nam kruti tiran.

Oj, pridi svoboda, ki vsak jo želi,
kdor danes z zavestjo se zanjo bujuje,
na čelu pa Tito nam vodja si ti,
naj s tabo ves narod nekoč se raduje.

Lojze Hafner-Živko

Moj dom

Tam k' te polje žitno obdaja,
kjer živiš, ko sredi raja,
na koncu Trnja, te vasi,
požgan moj dom, zdaj več ga ni.

Zakaj moj dom je tu požgan,
oče moj, da v grob je djan,
to vedel človek bode vsak,
ki z nami v borbi je enak.

Kaj storil oče moj je blagi,
ki počiva v zemlji dragi,
ki v gomil' počiva mrtev,
poštenjak — nedolžna žrtev.

Krivca tega bo zločina
opisala zgodovina,
Rešek Janez on se piše,
sorodnik, sosed naše hiše.

Šestnajstega aprila šlapa
se privlekel je v gestapo,
hlapec on je zdaj fašistov,
vođnik belih je gardistov.

Je organiziral domačine,
še dva brata iz družine,
možje, fantje — naši Kranjci
zdaj z njim' so moški švabobranci.

Ustrelil drugi dan mi očeta
ta zverina je prokleta,
se počutil je vesel,
ko dom spravil je v pepel.

Kje si mati moja ti?
Srce te videti želi.
Na Bavarsko te preselili,
tako družino razkropili.

Za svobodo tu trpiš,
z nami vred se tu boriš,
s tabo Julka, Lojzka, Tinka,
imaš pri seb' tud' Luka sinka.

Le vesela bodi mati,
saj svoboda je pred vrati,
dala hčerko si, sinove,
fašizmu kopljejo grobove.

Osem tvojih nas je zbranih,
vsi za Tita v partizanih,
da fašizem odgnal' bi krvolok,
dala osem si otrok.

Očeta pa vzel je meč,
ga videli ne bomo več,
mati, vrni se nazaj
v preljubi svoj domači kraj.

Saj skor' se bomo skupaj zbrali,
eden družga spraševali,
kje si bil skoz to trpljenje,
da golo odnesel si življenje.

Vojna kmalu bo minila,
ne traja dolgo huda sila,
zavezniki, mi Slovani,
pod enim geslom bomo zbrani.

Švaba padel bo v prepad,
navili ga od spred', od zad',
bo srečen ves slovenski rod,
po zlat' prelepi tej svobod'.

V boj pojdimo zdaj vsi, vse,
fašizem naj prepad požre,
plevela naj ne ima pšenica,
naj vlada narod, z njim pravica.

Lojze Hafner-Živko

Moj mitraljez

Kako negiben si in mrk
tu v zasedi,
ko čakamo ob cesti beli,
ves z vejami zastrt.
Saj le si stroj,
brez mene nič
in vendar sem te gledal, ne enkrat,
kako oživiš.
Ko zarjoveš, zabučiš,
kot da povelja nam deliš,
vsi ubogamo tvoj trdi glas,
ti vodi, goni v borbo nas.
Iz cevi bruhaš ogenj, smrt,

izbiraš žrtve iz sovražnih vrst.
Saj nisi ti, sem jaz — mi vsi,
ni svinec, kar iz gobca ti hrumi,
le naše maščevanje, gnev, ki tu mori.
Môri, smej se in vihraj!
Za rafalom žanje naj rafal.
Kako ti lep je glas:
ta-ra-ta-ta-ta-ta...
Kako se krohotaš
in ves si živ — srce imaš!

Končan je boj...
Mi v rokah spet si ves hladan,
le mrtvo jeklo — stroj.

Boris Globočnik-Damjan

Lojzetu

Tih večer je objel naravo,
ko sem zadnjič vid'la te.
V krsti spal si sredi cvetja,
mrzle b'le so Ti roke.

Zrla sem v obraz tvoj blede,
vid'la na ustih sem smehljaj.
Hrepenече sem čakala,
kdaj zapel boš kot nekdanj.

A molčijo tvoja usta,
ker za vedno si zaspal.
Tvoje kri je pila zemlja,
zanjo si življenje dal.

Ne odpre se več gomila,
tebe k nam ne bo nazaj.
Sladko spavaj, Lojze dragi,
konec je trpljenja zdaj.

Mati piše pismo belo:
»Sin si živ, ne pišeš nič...?«
Pismo v hribe na Gorenjskem
v kljunčku nese droben ptič.

Tam pod Blegašem v samoti
ni ljudi ne belih hiš.
Tam ob gozdu zelenečem
grob stoji, na grobu križ.

Tam se droben ptič ustavi,
belo pisemce odda.
Veter zašumi po drevju,
listje tiho šepeta:

»Reci moji dragi mami,
da mi zdaj je tu lepo.
Naj ponosna bo na sina,
padel je za svobodo.«

Martina Demšar-Boža

Naš tabor

Partizanski tabor je v gozdovih,
v goščavi tam v bregovih;
tu napravimo ležišča,
pred sovražnikom pa skrivališča.

Če pada dež, postavimo šotore
iz lubja, kril, kakor kdo že more;
samo da streha je nad nami,
mah in listje pa pod nami.

....

Z mahom kameni zeleni
za kuh'njo skupaj so zloženi,
na kamenju pa loncev več stoji,
iz njih pa para se kadi.

Kuhar dobro se obrača,
dobro nam deli jedačo,
če boljše njemu se prinese,
kosilo boljše se obnese.

....

Po smrekah skačejo tu sove,
po grmu čuješ pesmi nove,
mnogo slišiš srna glas,
nam pa hitro mine čas.

....

Saj vemo, danes, da je tisti čas,
ko sovražnik muči nas,
saj pridejo kmalu dnevi,
ko bomo srečni in veseli.

Tine Hafner-Žane

Tebi, Halef!

Zakaj si dal življenje,
pokojni Halef ti?
Imel na svetu si trpljenje,
kakor ga imamo mi.

Šel si ti od doma
zdrav in še vesel;
kamor vsak Slovenec roma,
si tudi ti odšel.

Zavestno stopil si v partizane
in zaveden bil,
držal si naloge dane,
za dom si se boril.

Partizan si bil ponosen,
kamor si postavljen bil;
od vročine bil si rosen,
nate večkrat dež je lil.

Strahu ti nisi nič poznal,
čeprav bile nemške so zasede;
si za puško se v vas podal,
to bile tvoje so navade.

Poslušen bil si, v četi naši
in službi vsaki vdan,
so bili zate težki časi
skoro noč in dan.

Kamor bil si odposlan,
si izvršil vse,
v partizanstvo bil si vdan,
naj spomin ostane nate.

Ni te, Halef, več med nami,
odšel si ti od nas,
življenje dal si domovini,
zrel je bil tvoj klas.

Naj ne žaluje mati tvoja,
pokojni Halef, za teboj,
kakor tudi sestra tvoja,
naj bo miren tvoj pokoj.

Slava tebi, Halef, naj
kliče ves slovenski rod,
spomin pa ostane naj
med Slovenci vse povsod.

Naj luč ti sveti večna,
ko med nami več te ni,
duša naj bo tvoja srečna,
si zemlji dal telo in kri.

Tine Hafner-Žane

Sestra bratu

Ko odšel na bojne si poljane,
v skrbeh bolelo me srce je zate,
prosila in rotila sleherno sem noč jaz luno, zvezde,
da vrnejo te prošnje in molitve sestre zveste.

Izgubila nisem jaz poguma
in šla v mislih sem s teboj dan in noč,
le željo eno sem imela,
da čilega in zdravega te vrne Bog.

Tako sem neizmerno te ljubila
že kot otročička malega,
tedaj na rokah majhnih sem nosila
ves svet svoj — bratca Otona.

Življenje in usoda kruta
sta izobčila za čas morda — samo na vid obraz,
a duša moja ostala tebi je sorodna,
to vem, po materi nam blagi ves ta čas.

Z dejanji to res nisem dokazala,
pa vendar prosim te, verjemi mi,
da bil si več mi kot vse na svetu,
to čutim v srcu vedno bolj, brat moj preljubljeni.

Napisala, dragi brat, sem par besed,
ki naj ti pričajo po čustvu in po srcu mojem,
kako ostane človek dragemu človeku zvest,
v veselju, v težavah in sred' bojev!

Elizabeta Vrhunec

Žena — pravljica

Za tenjo belega obraza
sem zgubil sled občudovanj,
kot kip obstal sem in ekstaza
nato zbudila me je iz sanj.

Videl sem v vodi peno,
lesketajočo, mavrično,
spoznal v tem vso dušo njeno
lepo, toda pravljico.

Ker v pravljice pa ne verjame
človek novega sveta,
naj kri se vlije iz srčne rane,
ponos ostane lik moža.

Oto Vrhunec-Blaž Ostrouhar

Pri padlih borcih

Mrtvaških ragelj spev glasan
odmeva z gore v beli dan;
svobodo tirja pesem ta,
upor do zadnjega moža.

Vali iz doline se tiran,
ker tabor naš je bil izdan:
kolone, tanki, kamioni,
bacači min in avioni.

Strašen boj — napad srdit...
Že v tretje je fašist odbit.
Leže alpin v goličavi,
mrtvi, ranjeni, krvavi.

A tam iz boka nov napad;
alpin pritiska že odzad.
Z Novakov, Cerkna in Tolmina
mu gre pomoč. Oh, domovina!

Že kliče tujec: »Vdajte se,
obkoljeni že davno ste!«
Prokleta slabo nas poznaš,
čeprav slovensko dobro znaš;
podal ne bo se partizan,
čeprav obkoljen je, izdan.

Zares nam, fantje, z vseh strani
preti pogin še do noči,
a padli bomo kot junaki,
uporni, trdi mi vojaki.
Naj žanje smrt vas zdaj, tirani!
V boj, tovariši mi vdani!

Bombo v roko, puško v dlan,
naj v slavi pade partizan!
Še ta ukaz vam zadnji dam:
Pober'te ranjence od tam!

Če bomo se prebili tod,
se spomnil nas bo pozni rod,
a zdaj za mano v trpljenje;
skoz grob gre narod v življenje!
Tako ni mrak noben teman,
da ne pregnal bi ga nov dan.

Kot en glas iz vseh grl vzplamti:
»Hurá — juriš!« In zagrmi
od Porezna do Labnega,
od Davče tja do Cerknega.
Se vnel je ples zares krvav
tu sredi grmov, skal, dobrav;
med grome bomb rafalov jek...
Že vidim Lahov nagli beg.

Zažgali gozd so in senike,
da v dimu krili bi umike.
Imeli štiri smo mrliče;
so v Cerknem borbe hude priče.
Cerkljanke vence so povile,
gomile borcev okrasile.

A ono noč, opolnoči
sem šel po tej okolici
in spomnil sem se teh grobov
ter krenil tja na dom duhov.

»Jaz sem prišel vas obiskat,
ker vodil sem vas tistikrat.«
Tako pozdravim na grobeh
pa že zmrazi me po kosteh.

Stoje tovariši že pred menoj,
v polni opremi so za boj.
Iz oči jim sije ognja žar,
odvite bombe so za udar.

Ne vpraša Bojan, kaj želim,
in drugi ne, zakaj ne spim,
a Drzni roko mi poda,
četrti nemo se smehlja...

»Prošnjo, fantje imam do vas,
ki tirja jo današnji čas.
Izdajstva greh je še med nami,
ki vas je dal tej rani jami;
rad bi znebil se te grenkobe,
pri vas navžil se spet zvestobe,
ker vem, da bili ste vdani
in borci hrabri vse do lani,
ko vas ta zemlja je požrla
in meni borce verne strla.«

Povzdigne Bojan glas in pravi:
»Vemo mi to, in svetu javi,
nas zemlja bo še maščevala,
grobov tišina ni zaspala,
razrasla se bo v orkane,
požrla hlapce in tirane!«

Tedaj v zvoniku ura je zapela,
mrlič, bojazen spet sta onemela.
In jaz odšel sem v noč temno,
bedel do jutra, mislil to.

Oto Vrhunec-Blaž Ostrovrhar

Z vzhodne fronte

Kaj res že pozno v noči
nahajam se sedaj,
prej sanjal sem o sreči,
kje zdaj je tisti kraj?

Ah, kaj me tukaj peče,
glej, desne roke ni
in tudi tukaj v glavi
strašansko mi šumi.

Sem nezavesten sanjal,
da bil sem že doma,
sem v družbi se zabaval,
kot fantič vsak se zna.

Zavedel sem se v noči,
krog žive duše ni,
le fantov, včeraj zdravih,
vse polno tod leži.

Oh, luna, ti poglej me,
sem grešnik tu skesan,
sem rodne brate streljal,
prepozno zdaj spoznam.

Oj dekle, ti si kriva,
da umiram tukaj sam,
saj ja v domačem kraju
vse ljubljene imam.

Si vedno me prosila:
»Ubogaj, dragi, me!«
Ubogal sem in z Nemci šel,
sedaj preklinjam te.

Kristina Gartner-Martina

Spanje pod brezo

(Breza ogovarja padlega partizana)

Tam za potokom
breza šumi,
v vetru se maje
in tiho želi:

Jaz v vejah ti pela
bom pesmi vse dni
in tudi vse tiste
prečute noči.

»V vetru ti spavaj,
junak, pod menoj,
čeprav joče v noči
dekle za teboj.«

Ko deklica plaka
in misli nate,
prav mило zdihuje:
»Povrni mi se!«

Zastonj so nje želje
in klici srca,
ker smrt te v objemu
že dolgo ima.

Kristina Gartner-Martina

Brez naslova

Tečę voda, teče, vodica šumeča.
Tam ob njej pa v gozdu spava moja sreča.
Kadar zrem gomilo, solze točim vroče:
Da bi tukaj spal ti? Ah, saj ni mogoče.
Mar ti ni pretesno v hladni, ozki jami?
Vstani! Pridi k nama, da ne bova sami!
Ko v večerih dolgih o dneh minulih sanjam
k tvoji mali hčerki trudno glavo sklanjam.
Le v očeh nedolžnih, ki me zro žareče,
gledam še odseve že minule sreče.
Kje so tisti dnevi, kje presrečna doba?
In ljubezen moja — umira v temi groba.

Marinka Demšar-Jana, Miloška

Čez leto dni...

Ko spet čez leto dni sem stala sred' blegaških gozdov,
spoznala sem, da nikdar več ne bo zbledel spomin,
ki v srcu mi zveni kot iz dalje glas zvonov
in je svetel kot dragocen rubin.
Spet sedla prav pod tisto sem skalovje
in nemo zrla gori na stezico.

Spet kot takrat v vetru se igralo je grmovje za vasico,
kjer sem pred letom dni poslednjič segla v roko partizanu,
ki je kot tisoč drugih borcev šel tudi on v gore,
da nas osvobodi in zemljo vzame spet tiranu.

Potem je padel tudi on kot drugih mnogo že.

A umrl ni v srcih naših, saj vsem, ki njega smo poznali,
takrat je v boli zaplakalo srce.

Kot lani spet nocoj po strmi stezi sem vračala se iz blegaških gozdov.
A tam ob poti, kjer je lani rastla trava,
sem letos položila cvetje — na grob njegov...

Marinka Demšar-Jana, Miloška

Na grobu ni več rožic

Še včeraj bil je grob junaka
v samem cvetju zakopan,
a danes gola zemlja je, brez znaka —
znak, da bil je tu tiran...

....

Martina Rupert-Marjuša

Brez naslova

Partizani so prekanjen',
bog daj, da bi še živeli,
če kdaj kdo je ranjen,
takoj se mu zaceli.

....

France Vidmar-Pustotnik

Tovarišu Živkotu (padel 16. julija 1943)

Ko v ranem jutru ptički so zapeli,
naznanjevali lep poletni dan.
V mehkem senu nekdo rane celi,
v borbi ranjen mladi partizan.

On mirno spi in sanja o svobodi,
pred njim sto lepih, srečnih nad stoji
Krog njega pa fašistov osem hodi,
življenje vzeti njemu si želi.

A v smrtni sili partizan še vteče,
grmeči streli pa za njim gredo
in ob potoku, ki po strugi teče,
on padel je za našo svobodo.

»Tovariš Živko, narodu svobodo!«
iz mojih ust iztrgal se je glas.

»V borbo greš čez daljno tiho goro,
ostani zdrav in ne pozabi nas!«

Ko sva midva se zadnjič poslovila,
v slovo desnico svojo si mi dal:
»Fašizmu smrt, tovarišica draga,
nasvidenje nad zvezdami!« dejal.

Al' zdaj te hladna, črna zemlja krije,
v grobu veneš, ti slovenski cvet.
Sovražniku pa zadnja ura bije,
tovariš tvoj osvoboduje svet.

Pavla Benedik-Tatjana

Brez naslova

Gozd je zelenel,
travnik cvetel je v cvetoči pomladi,
srečala sem te,
bil partizan si mladi;
se spominjajoč
najine velike triletne ljubavi,
fantič predragi
odšel si v tiho noč.

Koliko noči
s puško v roki prebil si do takrat,
ko v bitki vroči
naravo objel je jesenski hlad;
ranjen obležal na svojih rodnih tleh,
za svobodo zlato
si se žrtvoval.

Klici na pomoč,
klici bolesten so odmevali v tiho noč
dvanajst težkih ur,
smrt ti prinesla je zadnjo moč;
se spominjajoč najine velike triletne ljubavi
v besedah zadnjih
si še klical me.

Ne pozabim te!
Naj bom edina, ki šla sem za teboj,
nadaljujem naj,
da bo izpolnjen začetek tvoj.
Ni dovolj solza,
ki bi kropile prerano gomilo.
Sin slovenske zemlje
te bo maščeval.

Pavla Benedik—Tatjana

Brez naslova

Kaj da moram peti o grobeh,
kaj da ne prisveti več veselja čas
kakor v prejšnjih dneh?

Pa mi boste rekli, bratje:
»Zopet sanjaš smrt?«
Ah, kdo ne bil bi bolj potr!

Kdor je brata ljubil in izgubil, takega kot jaz,
ne bi solza zlata — zvezdica srebrna
razsvetila mu obraz?

Šel bi v šumo tiho, neizmerno
in bi klical: »Mirko, ali si še živ?«
In odmev bi odgovoril: živ.

Jaz bi mislil, da se on odziva,
da se v šumi, kakor včasih skriva.

Ali klical bi jaz lahko brez prestanka,
a odmev bi bil mi le uganka.

Justinka Peternelj-Nada

Brez naslova

Ko pridem spet domov,
tedaj bo prav gotovo že svoboda.
Pod mostom bo kot vedno šepetala voda,
a jaz šla tiho bom mimo tisoč grobov.

Kot vedno, se bom vsedla v naslanjač,
zamišljeno bo zrla name mati —
če še živi...

Jaz pa s pogledom bom objela hkrati
še gorke se kadeče razvaline bajtic in palač,
na kakšnem kamnu bo še kri...

Tedaj pa na dvorišču se bo smejal otrok
in to smeh naših delavnih rok,
nas mladih vseh!

Ko pridem spet domov,
ne bo več časa za solze
izmed grobov...

Vse bolj nam bo bledele spomin
na kri, dim.
In naše še utrujene roke
že bodo vile jeklo
in bodo lile steklo
za stebre v novi svet mladine brez okov.

Justinka Peternelj-Nada

SPREMNA BESEDA

Pričujoči izbor iz slovenskega anonimnega narodnoosvobodilnega pesništva vključuje štirinajst avtorjev — golo naključje je, da jih je enako število, po sedem iz vsake od omenjenih dolin — ki so se poskušali v verzih in si prizadevali v njih oblikovati svoja čustva in občutja: slutnjo približajočega se vojnega viharja, odločenost za boj proti sovražniku, obsodbo domačih izdajalcev, stisko in bolečino ob izgubi njihovih dragih, a vendar vse to z vročim upanjem in trdnim prepričanjem v svobodo.

Gre za poseben pojav med NOB, ko so ljudje vseh slojev in z najrazličnejšo izobrazbo množično dokazovali svojo iskreno privrženost idejam in ciljem narodnoosvobodilnega gibanja, ne le s puško v roki, ampak tudi s požlahtnjeno, pesniško besedo. Včasih je bila sicer nebogljena, okorna, toda tudi taka je dokazovala svoj obstoj, ko sta bila slovenski narod in jezik obsojena na smrt.

Čeprav je nekaj avtorjev, ki so okupacijski čas takoj zaznamovali v verzih, je očitno, da je iz prve polovice NOB ohranjenih, če ne tudi napisanih precej manj besedil kot iz druge, nekako od kapitulacije Italije naprej. Verjetno so jih v začetku res manj pisali, saj je bilo prebivalstvo ohromljeno in tudi tisk, ki je bil precejšen pobudnik za nastajanje množičnega anonimnega NOB pesništva, še ni bil tako razširjen. Pozneje se je ta dejavnost razmaknila, in četudi so žrtve še padale, so po propadu Italije in drugem zasedanju Avnoja ljudje vedno težje pričakovali zmago NOB, kar je tudi vplivalo na intenzivnejšo vključitev vanj in sodelovanje v njem. Ni redko, da je bilo tudi sestavljanje verzov dokaz tega sodelovanja. Pa ne samo to. Tudi oblika najgloblje osebnega upora in izraz najbolj zatajene bolečine. Pri tem gre za imena, ki so sicer ugotovljiva, toda literarnemu občinstvu v glavnem neznana, saj je večina avtorjev, ki je z NOB oživela, z njegovim koncem tudi umolknila. Le redki od tistih, ki so pisali že prej ali nadaljevali tudi pozneje, so se prizadevali izleviti se iz anonimnosti in prebiti v zahtevnejše ali vsaj širše literarne kroge.

Tudi v Selški in Poljanski dolini smo torej odkrili štirinajst avtorjev*, ki so s svojimi pesemskimi besedili prispevali svoj delež k slovenskemu anonimnemu NOB pesništvu, vendar ni rečeno, da jih ni še več. Mogoče pri dosedanem delu še nismo imeli sreče, da bi zvedeli zanje. Med nje sodi npr. Florijana. Njeno ime je zapisano ob pesmi *Na delo!* Prvi dve kitici se glasita:

Pač rod naš dolgo že ječi,
pod jarmom krute sužnosti,
za gorami zarja nam žari,
znanilka lepših, boljših dni.

Na delo urno vse hitimo,
hrabre žene in mladina,
za blagor domovine te,
ljube slovenske zemljice.

(SM, Gradivo, str. 525)

* Gre za delo, v okviru znanstvene teme Slovensko narodnoosvobodilno pesništvo 1941—1945, ki ga vodi prof. dr. Boris Paternu na katedri za zgodovino slovenske književnosti pri Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Zraven je pripis VO SPŽZ — Žiri. Še vedno ne vemo, kdo se skriva za tem imenom, če sploh še živi.

Prav tako smo zaman poizvedovali za Brenom, ki je v neki partizanski bolnišnici napisal pesem *Komandantu Blažu na grob*. Posvečena je padlemu komandantu škočjeloškega odreda O. Vrhuncu-Blažu Ostrovrharju.

Končuje se z naslednjima kiticama:

Ko prišla tedaj je najtežja novica,
dejali smo: »To ni mogoče, je laž!«
In vendar spoznali smo kruto resnico,
da padel je oče — zapustil nas Blaž.

Spet vstal si pred mano ves lep,
svetlejši kot preje si lik.
In dasi pokriva ti zemlja telo,
še bolj kakor prej si vodnik.

(SM, Gradivo, str. 845)

Morda je tudi avtor pesmi *Žrtvam* od tod doma; saj ji je pripisan datum: Žirovski vrh, 3. 8. 1943. Na podlagi zgodovinskih podatkov sklepamo, da je pesem nastala neposredno po žirovski hajki v avgustu leta 1943. Zaradi upanja, da nam bo mogoče mogel kdo sporočiti natančnejše podatke o pesmi ali njenem avtorju, navajamo njen odlomek:

Strojnic odmev, granat strašni spev
se zlival v večerni je mrak,
nad gozdom letalo je bombe metalo,
za narod bil boj je težak.

A utihnil je grom, izdan bil je dom,
tam trupla krvava leže
in v zemlji domači, ki tujec jo tlači,
telesa junakov trohne.

Na jasi brez krste bojevnikov vrste
komaj pokrite s prstjo,
še včeraj so zdravi vsi bili
— a danes gnijo.

(SM, Gradivo, str. 1015)

Med tu zbranimi imeni slovenskega anonimnega NOB pesništva so Loški razgledi pred leti o dveh že pisali, in to o O. Vrhuncu-Blažu Ostrovrharju (LR IV, 1957, str. 145—154) in V. Poljanšku (LR IX, 1962, str. 219—221), vendar smo ju kljub temu upoštevali, da bi bila podoba, vsaj kar se avtorjev tiče, kar najbolj zaokrožena. Edino izbirno načelo je bilo, da izhajajo s t. i. loškega ozemlja. Vprašanje pa je, ali ne zaslužijo naše pozornosti tudi pesemska besedila, katerih avtorji sicer niso doma na tem področju, vendar so na njem nastala in tudi obravnavajo različne dogodke, ki so se med NOB odvijali na njem. Naj omenimo pesem Andreja Pagona-Ogareva: *4. januar 1944 v Žireh*. Srečujemo se še z imeni, kot so: Janez Mohor-Potok, Vinco Šumrada-Radoš Ivanov, Miha Klinar, Ivan Minatti in mogoče še kdo.

Izbrana pesemska besedila smo si prizadevali urediti po smiselnem zaporedju, ki ga določa njihova tematika, vendar načelo ni dosledno izpeljano. Nekateri vezni členi manjkajo, drugi se ponavljajo. To velja največ za pesmi, ki bi jih mogli poimenovati kot nagrobnice. Pri avtorjih, ki sem jim je ohranilo eno, kvečjemu dvoje pesemskih besedil, je pač upoštevano samo eno, pri drugih sta zastopani dve ne glede na število ohranjenih.

Označba avtorjev in opombe k pesemskim besedilom

Nekatera besedila so bila potrebna drobnih prilagoditev danes veljavnemu pravopisu. V glavnem velja to za dodajanje ločil z namenom, da prispevajo k večji jasnosti, nikakor pa ne spreminjajo smisla. Morebitno izpuščene kitice so zaznamovane s štirimi pikicami. Druge opombe sledijo.

Valentin Poljanšek-Krištof (1882-1967), Dobračeva pri Žireh, Bil je napreden in načitan kmet, ki je pesnil že pred vojno, o čemer priča tudi *Novo leto 1941*. Strogo vzeto še ne sodi v pričujoči okvir, vendar kaže avtorjevo tekoče zasledovanje in kritičen odnos do dogodkov, ki so povzročili drugo svetovno vojno in slovensko narodnoosvobodilno gibanje. O drugem besedilu 29. 6. 1944 ni znano nič določenega. Doslej je evidentiranih šestnajst njegovih pesemskih enot (cele pesmi, odlomki).

Polde Kavčič-Svarun (1924-1945), Stara vas pri Žireh, delavec. Po pripovedovanju tov. J. Kosmača je Svarun pisal za zabavo že pred vojno. Še v šoli je o vsaki sošolki sestavil po eno kitico, da so se jezile in smejale. Pesmi *Zakaj zdaj spet...*? je pripisano »Žiri (Pepla), 12. XI. 1944«. »Na Pepl« (hišno ime na Ledinici) so se pogosto zadrževali štabi partizanskih enot. Sedaj je dokazana samo ta njegova pesem, ki so jo po njegovi smrti našli v njegovi denarnici in jo je shranila njegova sestra. Manjkajo pa prepričljivi dokazi, da bi mu smeli pripisati tudi pesem *Partizanska sirota!* (SM, Gradivo, str. 1088).

Lojze Hafner-Živko (1913), Virlog pri Skofji Loki, delavec. Zlaga pesmi, od kar pomni in jih zna vse na pamet. Prvič je sedem medvojnih besedil, kolikor nam jih je posredoval, zapisal na izrecno prošnjo leta 1972. V nekaterih vrsticah se njegovi zapisi razlikujejo od posnetkov na magnetofonski trak. Pesem *Partizan Živko*, naslov je tudi akrostih, ki ga dajo začetne črke trinajstih kitic, je nastala ob prihodu v partizane v hribih nad Bukovščico v Selški dolini leta 1944. *Moj dom* je zložil aprila 1944 ob novici, da mu je domači izdajalec razdejal dom in družino.

Boris Globočnik-Damjan (1915), Racovnik — Železniki, kmet. Pesem *Moj mitraljez* je po avtorjevi izjavi njegova edina pesem v življenju. Nastala je kot prispevek za Gorenjski partizan, glasilo Gorenjskega odreda, leto I, 1. dec. 1943, št. 1, str. 6, in sicer pri Presečniku v Martinj vrhu.

Martina Demšar-Boža (1927), Malenski vrh, dijakinja, je s svojo sestro Marin-ko Demšar-Jano, Miloško in prijateljicama Pavlo Benedik-Tatjano in Justino Peter-nelj-Nado sestavljala nekakšen dekliški terenski pesniški krožek.** Pesem *Lojzetu* je posvečena Lojzetu Stanoniku-Milošu iz Gorenje vasi, ki je padel 6. 8. 1944. Nastala je kmalu zatem. Zadnje štiri kitice (5—8) so pravzaprav prepis pesmi *Pismo*, ki jo je njena sestra posvetila partizanu Živku. Doslej sta znani samo dve Božini pesmi.

Tine Hafner-Žane (1909), Stara Loka, delavec, je vseh svojih dvanajst pesemskih besedil zapisal s tintnim svinčnikom v droben zvezčič (10 × 14 cm). Njihove naslove in začetke kitic je rad okrasil z rdečo ali modro barvico. *Naš tabor* je napisal jeseni 1943 na Križni gori pri Marijinem studenčku, kjer so imeli partizani svoj tabor. Druga, *Tebi, Halef!* je nastala leta 1943 v okolici Lavtarskega vrha na položaju. Besedilo je takoj poslal sestri svojega padlega tovariša, ki jo je hranila ves vojni čas, nato pa vrnila.

** Več o tem glej: *M. Stanonik*, Problematika slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva iz let 1941—1945, Slavistična revija, letnik 22, št. 4, Ljubljana, okt.-dec. 1974, str. 495.

Elizabeta Vrhunec (1907-1969), Selca nad Škofjo Loko, uradnica. Doslej je znana samo pesem *Sestra bratu*, za katero sklepajo, da jo je avtorica napisala pred kakšnim obiskom pri svojem bratu O. Vrhuncu-Blažu Ostrovrharju.

Oto Vrhunec-Blaž Ostrovrhar (1915-1945), Selca nad Škofjo Loko, mehanik, Pesnil je že pred vojno, vendar se ljudje spominjajo predvsem njegovega ognjevitega in udarnega recitiranja lastnih medvojnih pesmi. Izdal jih je v zbirki *Pesmi padlim borcem*, ki jo je leta 1944 natisnila tiskarna »Groga«. Morda je nameraval izdati tudi zbirko z naslovom *S pesmijo skozi viharje*, kakor je naslovljen snopič tipkopisov, ki jih hranijo njegovi svojci. Med drugim je v njih najti tudi pesem *Žena — pravljica*, Druga, *Pri padlih borcih*, je po sklepanju Blaževega soborca Janeza Lušine-Malega nastala jeseni 1943 v Cerknem. Takole pripoveduje: »Junija 1943 je bila v rajonu Blegoša hajka. Selški bataljon, katerega komandant je bil Blaž, se je moral zaradi premoči premakniti čez Crni vrh proti Cerknemu. Ko je prišel čez mejo (stara jugoslovanska meja! op. MS), je sprejel boj z Italijani. Takrat so ti, katere je Blaž obiskal na pokopališču v Cerknem, padli. Po tej hajki se je enota vrnila na Gorenjsko. V juliju je bila formirana Prešernova brigada, ki je šla avgusta na Dolenjsko. Septembra 1943 je Italija kapitulirala in tedaj se je brigada vrnila spet na gorenjsko stran. Spomnim se, ko je Blaž zvečer hodil po Cerknem, in takrat je nastala ta pesem.«

Kristina Gartner-Martina (1923), Podlonk v Selški dolini, delavka. Pesem *Z vzhodne fronte* je nastala poleti 1944 kot prispevek za miting, na katerem sta jo zapeli s tovarišico Zofko. Melodija je izposojena pri pesmi Pod rožnato planino. Druga, *Spanje pod brezo*, ohranja spomin na Martininega padlega fanta. Vseh petnajst pesmi je zapisanih v zvezku z naslovom: *Recitacije in pesmi. Sestavila tov. Martina iz Vrbe*. Vrba je partizansko ime za njeno rojstno vas Podlonk.

Marinka Demšar-Jana, Miloška (1926), Malenski vrh, dijakinja. Pesem, ki je sicer brez naslova, je nastala na prošnjo žene Janka Šinkovca iz Čabrač, ki je padel blizu svojega doma. V drugi varianti je pesem napisana v štirivrstičnicah ki sta jim dodani še dve novi. Pesem *Čez leto dni...* se je avtorici porodila na Jelovici pod Blegošem, ko je med potjo mislila na padlega tovariša Živka — Zorana Kopača iz Zirov, ki je kot komandir Poljanske čete padel prav pred letom dni (16. julija 1943). Pesem je torej nastala istega dne leta 1944. Miloška ima ohranjenih iz vojnega časa samo štiri svoje pesmi.

Martina Rupert-Marjuša (1923), Nova vas pri Žireh, učiteljica. Navedeni odlomek pesmi *Na grobu ni več rožic* je edini dokaz Marjušinega pesniškega delovanja med NOB. Pesem je imela še več kitic, vendar se jih ne spominja. Vse rokopise je imela zakopane, vendar njena mama tudi temu skrivališču ni zaupala in jih je ob zadnji veliki hajki leta 1945 skurila.

France Vidmar-Pustotnik (1867-1952), lovec, Pustote—Luša. Pustotnika se ljudje spominjajo kot velikega šaljivca, ki je zlagal tudi robate pesmi v narečju in jih je le pel. Le redkokdo je zapisal posamezne verze. Znani so le trije kratki odlomki njegovih besedil, ki jih je sestavil med NOB.

Pavla Benedik-Tatjana (1923), Jazbine nad Poljanami, delavka na domači kmetiji. Avtorica pripoveduje, da je pesem *Tovarišu Živkotu*, ki je nekoliko predelana znana po vsej Sloveniji, nastala na pobudo okrajnega komiteja SKOJ za poljanski okraj tov. Janeza Kokalja-Vitka, ki jo je prosil, naj kaj napiše za neko glasilo. Ko se je branila, češ, kaj naj napišem, ji je dejal: »Pa napiši kaj o Živku, ko ste ga imeli vsi tako radi.« Upoštevala je njegov nasvet in drugo jutro med košnjo zložila besedilo na napev pesmi. Ko temni mrak zagrne zemljo trudno, ki jo je padli

Živko — že omenjeni Z. Kopač zelo rad pel. Druga pesem, ki je brez naslova, a jo je tudi mogoče peti ob napevu *Obsojéna, obsojéna, da za te več nisem* — je posvečena Tatjaninemu padlemu fantu, ki je bil ranjen ob napadu na postojanko v Javorjah. Tatjana je imela še več pesmi iz NOB, vendar sedaj vemo le za štiri.

Justinka Peternelj-Nada (1924), Javorje, pomočnica na kmetih. Obe Nadini pesmi, ki sta sicer brez naslova, sta nastali leta 1944. Več jih je bilo recitiranih na mitingih v Javorjah, vendar je doslej znanih samo šest njenih medvojnih pesmi. Za zadnjo pravi, da jo je napisala zato, ker ji je brat, ko je kot partizan prihajal domov, pravil: »Ne veš, kaj je priti domov, kaj vse vidiš. Navadna bajta se ti zdi palača.«

Marija Stanonik